
BELGIJSKI RAZGOVORI O REGIONALIZACIJI KULTURE

Kako regionalizovati kulturu? Da li je u provinciji nedovoljna kulturna potrošnja? Kako organizovati decentralizaciju pozorišta? Kako probuditi Valoniju a da se ne žrtvuje ono što Brisel već ostvaruje? Kakve pouke mogu da se izvuku iz francuskih iskustava sa domovima kulture? Kakva treba da bude uloga eksperimentalnog pozorišta? Kako država može da pomogne mlađe animatore, čak i u briselskim predgrađima? Treba li prethodno osigurati oživljavanje kulture u valonskoj oblasti? Jesu li dovoljna finansijska sredstva koja javne vlasti odvajaju za kulturu? Kakve su, u tom pogledu, odgovornosti pokrajina i opština? Treba li, van eksperimentalnog pozorišta, i narodnog pozorišta namenjenog »širokoj publici«, negovati repertoar »višeg nivoa« koji traži obrazovana pozorišna publika? Može li se problem kulture izdvojiti iz celine problema decentralizacije?

Razgovor o ovim pitanjima organizovao je u novembru 1969. briselski list »La Libre Belgique«, koji smatra da u sadašnjem trenutku većina javnih mandatora mnogo govori o kulturi, ali se o njoj malo brine; u ovom razgovoru učestvovali su: *Žorž-Anri Dimon*, šef kabineta ministra za francusku kulturu, *Šarl Berten*, akademik, član Nacionalnog saveta za dramsku umetnost (CNAD), *Rober Ruso*, direktor za kulturu u Palati umetnosti u Šarlroa, član CNAD, *Žak Uisman*, direktor Nacionalnog pozorišta, *Klod Etjen*, direktor briselskog pozorišta »Rido«, *Žan-Pjer Rej*, direktor pozorišta »Galerije«, *Šarl Žosen*, direktor pozorišta »Žimnaz« u Liježu, i *Rober Stefan*, direktor Produkcionog centra RTB, Lijež.

Da li je u provinciji nedovoljna kulturna potrošnja?

Rober Ruso. — Problem decentralizacije se postavlja kao hitan. Možda se u Briselu o tome ne vodi dovoljno računa. Ali mi u provinciji o tome možemo da sudimo sa više realizma. U odnosu na Brisel, u provinciji je mogućnost kulturne potrošnje nedovoljna, a naročito u oblasti pozorišta. Prirodno je što se velike stvari dešavaju u Briselu koji je prestonica evropskog značaja. Ali to je stanovište onoga koji je obezbeđen, koji poseduje, koji se malo brine za sudbinu onih koji su toga lišeni. Uloga države se sastoji upravo u tome da planira, da »usmerava«, tako da se u toj raspodeli postavi izvesna pravičnost. Ima još mnogo potencijalne publike bilo u okviru raznih društvenih klasa ili na raznim geografskim područjima.

Zak Uisman. — Po čemu se procenjuje da neki grad kao Šarlroa, na primer, nema dovoljne mogućnosti za kulturnu potrošnju?

Rober Ruso. — Kad Nacionalno pozorište gostuje u Šarlroa, gostovanjem se obuhvati nedovoljan procenat stanovništva. Zašto? Jer periferiju dosada nismo zainteresovali za pozorište. U gradu od 400 hiljada stanovnika nema ni pet hiljada ljudi koji se interesuju za pozorište. Reći ćete mi da je isti slučaj i sa Briselom! To je moguće! Ali i taj problem zaslužuje da se njime pozabavimo.

Suviše malo dvorana

Ž. P. Rej. — Kad bi bilo više dvorana u provinciji, decentralizacija bi tekla sasvim prirodno. Mislim na dvorane u kojima mogu da se daju predstave bez smetnji. Danas više ne može da se dopusti da se predstave izvode u »ćumezima«, kao što se to doskora činilo. Publika je evoluirala. Svuda gde pozorišta mogu da nađu odgovarajuću dvoranu, ona mogu i spremna su da gostuju.

Rober Ruso. — Problem je mnogo širi. Briselska pozorišta ne mogu da pokriju potrebe provincije, čak i ulažući sve svoje napore. Sem kad bi svako imalo i svoj »drugi ansambl«, koji bi stalno putovao.

Ž. P. Rej. — Onog dana kad se bude odlučilo da svaka trupa treba da gostuje 30 dana u provinciji, i mi ćemo se prema tome upravljati. To je pitanje planiranja. Ja moram da odbijem brojne pozive iz provincije, jer nema dvorana koje mogu da nas prime.

Centri za kulturu

Rober Stefan. — To je samo jedan aspekt problema. Gostovanja sa odličnim predstavama po celoj Valoniji ne rešavaju problem. Izgleda mi da je neophodno stvoriti u Valoniji centre za oživljavanje kulturnog rada, u najširem smislu reči, i dati im finansijska sredstva i kadrove da bi mogli da deluju. A ako se u Šarlroa, na primer, samo 5 hiljada ljudi zanima za pozorište, to je zato što ne postoji neko žarište kulturnog života čiji je zadatak da publiku privuče na predstave koje mogu da je zanimaju. Dolazak neke trupe svakako je koristan, ali to je samo jedan vid problema.

Z. A. Dimon. — Tačno! Ove manifestacije — koje ćemo mi i dalje razvijati — treba da budu praćene i aktivnostima na lokalnom nivou. U velikim centrima treba da se stvore trupe koje će biti u stanju da odgovore potrebama publike koja je njihova. Moglo bi se reći da, u ovoj zemlji, centralizacija znači, rečeno uprošćeno, »kulturu za obrazovanu publiku«, a decentralizacija: »kulturu« datu onima koji je nemaju. Trebalo bi da svaki centar ima svoju pozorišnu truppu, kao što ima svoj fudbalski klub. Uostalom, verujem da je lakše privući novu publiku u provinciji nego u Briselu. Pozorišna politika treba da teži osvajanju nove publike, jer mislim da je pozorište najbolji rasadnik kulture.

Kako organizovati decentralizaciju pozorišta

Sarl Berten. — Postoje dva puta: decentralizacija polazeći od Brisela i Liježa, i stvaranje u velikim naseljima autohtonih trupa čiji bi zadatak bio da gostuju u toj pokrajini, u provinciji. Ova politika pretpostavlja rešenje izvesnog broja problema. A najpre, infrastrukture; u našoj provinciji nema dvorana koje su dobro opremljene za izvođenje dobrih predstava. Svi se sećamo iskustva jednog pozorišta koje je išlo na gostovanja sa repertoarom koji nije bio prilagođen publici na koju se računalo; doživelo je poraz. Drugi problem koji mi izgleda osnovni: glumac. Sa kojim glumcima će se ostvariti decentralizacija? Nema dovoljno dobrih glumaca; postoji, dakle, problem obrazovanja glumaca. Najзад, pitanje publike. Svi konstatujemo da postoji vrlo brojna »potencijalna« publika. Kako doći do nje? Postoje četiri velika problema: infrastruktura, repertoar, glumci, publika.

Šarl Žosen. — Pozorište »Žimnaz« obezbeđuje 100 predstava na turnejama, čime se ostvaruje skoro polovina predstava koje na gostovanjima treba da da Nacionalno pozorište.

»Nedelje praznika« Nacionalnog pozorišta

Zak Uisman. — Gostovanja Nacionalnog pozorišta treba da imaju samo karakter primera; ono ni na koji način ne može da pretpostavi da će pokriti potrebe čitave publike koja govori francuski jezik. Naš je zadatak u tome da izvršimo eksperimente na planu metoda koje treba koristiti da bi se privukla ta publika repertoarom, glumcima, pozorišnom tehnikom. Naša akcija ima smisla samo ako izazove lokalne aktivnosti. Mi treba da damo samo podsticaj, da doprinesemo metodama i idejama.

»Nedelje praznika« u Luvijeru, Iju i drugim mestima bile su, u tom smislu, vrlo instruktivne; utvrđeno je da je ova manifestacija, mada prolazna, ostavila pouku od koje su trupe, koje su došle za nama, imale koristi. Iskustvo nam je takođe pokazalo da ne treba želiti da se ide suviše brzo.

Publike

Klod Etjen. — Ja se sa tim potpuno slažem: ne treba pre naglživati. A prva briga bi trebalo da bude da se provincija snabde dvoranama. Što se tiče publike, treba naročito biti svestan da ne postoji jedna publika, već da postoji više publikâ. Svakoj publici treba da bude pristupačno ono što joj se daje. Oni koji smatraju da rade u »pozorištu za narod« ne misle dovoljno na publiku kojoj se obraćaju; oni se zadovoljavaju time što pred tom publikom projektuju svoje snove, pa čak i svoja politička ubeđenja. Ja im savetujem da pročitaju izvanrednu knjižicu Eveline Silero: »Intimna pisma u ženskoj štampi«¹⁾. Ova lektira može da predstavlja polaznu tačku za spasonosno razmišljanje.

Ž. P. Rej. — Svuda gde su izgrađene nove dvorane rodila se nova aktivnost. Nema primera da se doživeo neuspeh na ovom polju.

Kako probuditi Valoniju

Ž. A. Dimon. — Treba imati na umu jednu razliku. Pošto se smatra da razmatranja o pozorištu treba da su posebna kad je u pitanju Brisel, nepohodno je da se u celini razmatra problem kulture kad je u pitanju provincija. U tom slučaju mi moramo da mislimo na kulturne aktivnosti u njihovoj celini; naravno, u tome pozorište ima svoje mesto i to privilegovano mesto. Što se tiče infrastrukture, treba se podsetiti da se petogodišnji plan zasniva na lokalnoj inicijativi. Ako Tijen ili neki drugi grad zaostaju, to je zato što

¹⁾ Evelyne Sullerot, „La presse feminine du coeur“.

okleva da preuzme svoje odgovornosti. Država ovde daje pomoć od 60 odsto. Dakle, Valonija treba da se probudi na lokalnom planu — i ona je na putu da se probudi. A za poslednje tri godine, u stvari, ima velikog napretka.

Problem glumaca: kad sam govorio o razmatranju »u celini«, nisam mislio jedino na čitavu lepezu kulturnih aktivnosti (predavanja, izložbe, radionice za slobodno stvaralaštvo itd.), već isto tako i na radio i televiziju. Ministar za kulturu predvideo je stvaranje proizvodnih centara televizije u Liježu i u Šarlroa. Više proizvodnih radio-centara već rade. Ovi centri stvorice vrlo značajno jezgro kulturnih aktivnosti; za glumca će to biti nova mogućnost angažovanja. Jer jedan od razloga zbog kojih glumac dolazi u Brisel jeste i taj što tamo nalazi više mogućnosti za rad. Regionalni centri će privući glumce koji izlaze iz naših škola i vezaće ih za njihova mesta u provinciji.

A glumci?

Ž. P. Rej. — Većina glumaca koji rade u proizvodnim centrima u provinciji dolaze, verujem, iz Brisela.

Šarl Berten. — U planu Vinji²⁾ — o kome svi govore, a malo je onih koji su ga pročitali — postoji ceo niz odgovora ili pristupa odgovorima na pitanja koja ovde raspravljamo, a naročito pitanja infrastrukture, publike i glumaca. Trebalo bi, s vremena na vreme, pogledati ovaj dokument.

Rober Stefan. — Nešto me neobično iznenađuje: u Brisehu se govori o strepnji da će decentralizacija dovesti do opadanja kvaliteta. Zar se ne može desiti obrnuto? U Francuskoj su najznačajnija pozorišna ostvarenja postignuta van Pariza. Ubeđen sam da isto može i ovde da se postigne. U pogledu infrastrukture — ima napretka. Glumci i autori mogu da se pojave u okviru kulturnih centara i oko njih; treba ih samo stvoriti. Pogledajte još jednom primer Francuske. Postoji li neki veći problem u pogledu nalaženja glumaca?

Šarl Zosen. — Sigurno! Upravo sam izgubio jednog glumca koji je poginuo. Ne nalazim nikog ko bi ga zamenio.

²⁾ Petogodišnji plan (1963—1970) kulturne politike za francusko jezičko područje Belgije, nazvan po Pjeru Vinjiju, ministru za francusku kulturu u Belgiji (prim. prev.).

Rober Stefan. — Tvrdim da je više glumaca iz Liježa ili Šarlroa došlo u Brisel zato što u provinciji nisu nalazili aktivnost sličnu onoj koju im nudi prestonica. Ali kad bi ovi umetnici bili sigurni da će moći da rade pod istim uslovima u svom gradu, oni bi tamo ostali...

Ž. P. Rej. — U Briselu nema dovoljno glumaca. Svaka podela uloga postavlja teške probleme direktoru.

Klod Etjen. — Iz škole svake godine izlaze devojke, ali mladića ima vrlo malo.

Rober Ruso. — Rečeno je da ne treba ići suviše brzo. Što se mene tiče, mislim da nema opasnosti da se ide suviše brzo jer, sudeći po tempu kojim se povećavaju krediti, ići će se vrlo polako!

Osamnaest miliona za tri grada

Ž. A. Dimon. — Postoje dva velika centra; neka ih bude i tri. To predstavlja budžetski izdatak od 6 miliona za jedan grad, to jest 18 miliona. To je napor koji država može da primi ako budžet za 19/1. godinu bude u normalnoj progresiji i pod uslovom da lokalne inicijative budu usklađene sa početkom ostvarenja plana. A to je problem!

Rober Ruso. — Problem dvorana je težak, to je sigurno. Ali možda manje težak nego što misle briselski direktori. Oni bi hteli da svoje predstave u provinciji daju pod istim tehničkim uslovima kao u svojim pozorištima; direktor koji bude od samog početka znao da treba da se prilagodi manjoj sceni, slabijoj rasveti, radiće s tim u skladu.

Ž. P. Rej i K. Etjen. — To je netačno!

Ž. P. Rej. — Dodaću da ja odbijam da dajem predstave u provinciji pod minimalnim tehničkim uslovima. Nije moguće prilagoditi se; prilagoditi se znači da ne treba činiti ono što treba da bude učinjeno. To znači ne poštovati publiku!

Klod Etjen. — Mi prilagođavamo svoje predstave raznim pozornicama koje nam se stavljaju na raspolaganje; ali stanje dvorana je ipak zabrinjavajuće.

Šarl Zosen. — Treba razlikovati dve stvari: provinciju i velike gradove. Da bi uslužilo i jedne i druge, »Žimnaz«, na primer, raspolaže sa dve vrste dekora koji je prilagođen za svaki od ova dva slučaja. Ali, na svaki način, nije prihvatljivo da se daju predstave pod lošim uslovima, sa bednom rasvetom.

Francusko iskustvo

Rober Stefan. — Nema prave kulturne politike zasnovane na decentralizaciji, ako ona ne daje nove autore i nove pozorišne ljude koji, na nivou stvaralaštva, mogu da zajednici daju nešto izvorno. To je velika pouka koju izvlačimo iz francuskog iskustva čak i uprkos neuspesima koji su utvrđeni u organizaciji izvesnih domova kulture. U svakom slučaju, na polju stvaralaštva iskustvo domova kulture bilo je pozitivno. **Zašto to isto ne bi bilo i u našoj zemlji?**

Nešto se pokrenulo

Žak Uisman. — Iskustvo domova kulture u Francuskoj zaslužuje našu punu pažnju. Ja smatram, nasuprot onome što je često rečeno i napisano, da je to uspeh. U stvari, u celom nizu mesta — čak i u onima u kojima je poraz bio najočigledniji — bila je sakupljena za tri ili četiri godine publika dvadeset i pet puta brojnija od one koja je do tada posećivala priredbe. Poznati su uzroci neuspeha: repertoar loše prilagođen publici, loši čak i užasni odnosi između animatora i opštinskih vlasti. Ali ostaje jedna značajna činjenica: senzibilizirana je vrlo brojna publika, u dvorane su dovedene mase ljudi koji su do tada bili ravnodušni prema svim oblicima kulture. Uzmite primer Kana ili Burža. U odnosu na ova mesta, koja nisu imala nikakvu kulturnu aktivnost, Lijež ili Šarloroa izgledaju kao gradovi sa neverovatnom duhovnom aktivnošću. To što se uspeo da se pomoću pozorišta duhovno »probudi« čitavo jedno stanovništvo, izgleda mi da je vrlo veliki uspeh. Zahvaljujući ovim iskustvima, — čak i pored delimičnih neuspeha — problem repertoara je sag'edan; danas se više ne raspravlja napamet; može da se pozove na iskustva iz Kana, Burža ili drugih mesta. Važno je to da se drugim animatorima omogućí da se okušaju i u drugim iskustvima u svetlosti onoga što je već učinjeno. Nešto se pokrenulo; treba nastaviti dalje sa najboljim metodima, najboljim zamislíma.

Šarl Berten. — Bilo bi pogrešno stvoriti u jednom mestu jedan centar koji bi imao monopol nad kulturnim aktivnostima. Treba, naprotiv, otvoriti vrata i drugim iskustvima. Naročito ne stvarati kulturna geta! Ako se ne pazi, postoji opasnost da se ponovo stvori duh isključivosti, sličan onome koji vlada među navijačima nekog fudbalskog kluba. A to bi bilo vrlo loše.

Od eksperimentalnog pozorišta do televizije

Ž. A. Dimon. — Uopšte uzeto, kulturna autonomija je u opasnosti. Ovo bi bio trenutak da govorimo o Briselu. U glavnom gradu postoje spe-

cifični problemi. Kraljevski ukazi o ovlašćenim pozorištima i o Nacionalnom pozorištu danas su već zastareli. Cirkularnim pismima su oni umnogome izmenjeni što se tiče Nacionalnog pozorišta. Ali bi, što se tiče ovlašćenih pozorišta, bilo vreme da se tekstovi prilagode stvarnosti. Izvesne trupe imaju, u stvari, različite ciljeve. Tako je Eksperimentalno pozorište izjednačeno sa ovlašćenim pozorištima. Ne verujem da je to srećno. Ima u Briselu — i u Liježu — mesta za jedno eksperimentalno pozorište. Ono mora da ima poseban status, jer se neće naći zajednički kriteriji, a zbog toga postoji opasnost da mu se nanese nepravda. Neosporno je da država treba da ima svoju ulogu u stvaranju ili unapređenju jednog eksperimentalnog pozorišta. Na polju eksperimentalnog mi, u ovoj zemlji, nismo otišli mnogo daleko; postoje naponi Džepnog pozorišta, a takođe i jedan sličan napor u Liježu. Eksperimentalno pozorište kao istraživački teatar može i treba da računa na četiri neuspeha od pet pokušaja. Takva je priroda istraživanja. Kad se govori o eksperimentalnom pozorištu, ne treba isključiti razmene sa trupama čije su predstave na flamanskom jeziku. U flamanskom delu zemlje ima značajnih ostvarenja na eksperimentalnom planu.

Odnosi pozorište — TV

Rober Stefan. — U okviru politike za ostvarenje decentralizacije trebalo bi takođe razviti nove odnose između pozorišta (ili spektakla u najširem smislu reči) i televizije. Naravno, prenose se neke predstave iz Brisela ili iz Liježa, ali prava aktivna veza između spektakla (pozorišta, filma) i televizije tek treba da se nađe. Mogla bi se predvideti televizijska produkcija zasnovana na radu raznih trupa iz Brisela, Liježa ili Šarlroa. To bi bila živa produkcija. Mogli bi da se otkriju novi autori.

Žak Uisman. — Ne znam ništa što je tako nespretno kao sadašnji odnosi između televizije i pozorišta. Kad bi se ovi odnosi izmenili, ceo pozorišni život u Belgiji mogao bi da bude izmenjen. Televizija smatra kao svoj značajan napor ako belgijskim pozorištima dopusti da prikažu na malom ekranu komade iz svog repertoara. Ovakvo stanovište je rđavo, jer ovako prikazane predstave ne daju uopšte pravu sliku pozorišne stvarnosti. Ona pretpostavlja neposredan odnos između glumaca i publike. Kako izmeniti ove odnose? Potrebno je da se pozorište posmatra kao roba čija je prodaja dužnost televizije. Televizija treba da postane agent pozorišne proizvodnje; drugim rečima, ona treba da dovede pozorišnu publiku u dvorane. Kakve ozbiljnije oblike treba da ima ova »propaganda«? Ne radi

se o tome da televizija treba da hvati uspehe nekog pozorišta ili neke predstave, već da zainteresuje televizijsku publiku za komade koji se igraju, za probleme o kojima se raspravlja u tim komadima; da pokaže toj publici da se ti komadi tiču nje neposredno. Takav oblik »reportaže« zahteva, naravno, mnogo mašte i duha. Takođe i sredstava. Ne treba zaboraviti da devet desetina televizijske publike ne spada u pozorišnu publiku; zato u ovaj posao treba uložiti značajne napore.

Ž. A. Dimon. — To je vrlo širok problem. Međutim, treba priznati da prenošenje pozorišnih komada ima vrlo veliki broj gledalaca. Publika često više voli direktan prenos, čak i sa svim njegovim greškama, nego adaptaciju u studiju.

Popularisanje glumaca

Rober Stefan. — Postoji jedan oblik odnosa između pozorišta i radio-televizije koji je dao dobre rezultate. Produkcioni centar u Liježu programirao je jedan feljton u kome igraju glumci »Žimnaza«. Feljton je imao vrlo široku publiku; pozorište »Žimnaz« je od ovoga imalo znatne koristi. To je još jedan način da se istovremeno propagiraju i prikažu ostvarenja.

Ž. P. Rej. — Nesumnjivo je da glumac stiže veći publicitet prelaskom na televiziju. Televizija pravi od njih zvezde... Zahvaljujući televiziji, mi smo imali mnoge zahteve da gostujemo u gradovima u koje ranije nismo išli.

Šarl Žosen. — Potrebno je nešto drugo, a ne 15 minuta nedeljno pozorišnih »plakata« u televizijskim vestima. Direktori pozorišta dali su svoje predloge za poboljšanje odnosa između pozorišta i televizije, ali do danas nisu dobili nikakav odgovor.

Klod Etjen. — Razvijena zamisao Žaka Uisma na je vrlo značajna: ovo prodiranje pozorišne stvari u dubinu, na određenu temu. To je mnogo značajnije od malih flešova koji se brzo prikazuju i koji ponekad čak prave i protivpropagandu.

Pomoć mladim animatorima

Ž. A. Dimon. — Hteo bih da vam govorim o izvesnom broju pozorišta koja ne spadaju u »ovlašćena«: Teatar Espri fraper, Teatar de Ri, Teatar di Parvi, Katr su itd. U njima postoji zanimljiva delatnost, animatori puni ideja. Ovde najviše mislim na jednu trupu koja deluje na briselskoj periferiji, u Sen Žilu. To je slučaj decentralizacije u okviru 17 opština. Ova nova či-

njenica treba da privuče pažnju ministra za kulturu. Voleo bih da čujem vaše mišljenje o tome.

Šarl Žosen. — Ja sam lično protiv politike rasutosti, protiv »malih tezgija«. U unutrašnjosti već postoje strukture koje nisu dovoljno podržane (ja ne govorim isključivo o »Žimnazu«).

Opasnost od zatvorenosti

Ž. A. Dimon. — Razmotrimo problem Brisela, mirno, ne osvrćući se na unutrašnjost. Postoji, naravno, opasnost od rasutosti, ali ja vidim opasnost koja je još ozbiljnija, a to je zatvorenost. Zato, ako se jave inicijative, naročito na teritoriji Brisela, nije li zadatak javnih vlasti da na to obrate pažnju?

Šarl Žosen. — Nisam to rekao. Samo podsećam da takve inicijative postoje i u unutrašnjosti; zar trupe ne bi imale pravo na izdašniju pomoć? Mislim — za decentralizaciju. Trebalo bi da provincija može da proizvodi i da zrači; moglo bi se takođe predvideti da se trupe iz Liježa ili iz Sarlroa premeste u Brisel.

Ž. A. Dimon. — Slažem se. Ali u ovom konkretnom slučaju u pitanju je pojava decentralizacije u okviru aglomeracije od milion stanovnika, i osvajanja nove publike nastojanjima ovih trupa koje se oslanjaju na jednu komunu ili na jednu četvrt.

Zasićenost pozorištem u Briselu?

Šarl Berten. — Ne treba li da se bojimo da je u Briselu nastala zasićenost pozorištem? Da li je dobro umnožavati broj pozorišta? Nije li bolje dati veću pomoć pozorištima koja već postoje i koja su dala dokaze o svom kvalitetu? Mi ne možemo da smetnemo sa uma da su državni krediti ograničeni i nedovoljni.

Ž. P. Rej. — Mislim da propisi predviđaju probni period od tri godine pre nego što država prihvati status jednog pozorišta... Inače, ja više ne razumem...

Ž. A. Dimon. — Ja ne govorim o ovlašćenim pozorištima, već o novim inicijativama.

Ž. P. Rej. — Ako ima novih animatora koji veruju da imaju nešto da kažu, zar oni ne bi mogli da nađu svoje mesto u okviru jednog eksperimentalnog pozorišta?

Rober Ruso. — Po mom mišljenju, pre svega treba poštovati red prioriteta i red veličina. Mislimo najpre na regionalne dramske centre koje treba stvoriti. Ali »domicilno« pozorište, to jest decentralizovano do maksimuma vrlo je

značajno za pridobijanje nove publike. Takođe smatram da treba pomoći trupe koje ostvaruju kulturnu aktivnost u nekoj četvrti ili nekoj oblasti, jer, treba misliti na smenu. To su mladi animatori koji će vas jednog dana zameniti, gospodo direktori.

Podržati najpre ono što postoji

Žak Uisman. — Ja sam vrlo radikalan: kad vi kažete da postoji opasnost od ukalupljenosti, stagnacije, ja odgovaram na to da postoji još veća opasnost — da ne podržimo ono što postoji. Naravno, ne treba zanemarivati poduhvate mladih animatora. Ali ja smatram da mlad animator koji ima zaista volju da uspe, treba da počne time što će sakupiti oko sebe jednu zajednicu. Pre nego što je izrazio svoje estetske teorije, pre nego što je postavio repertoar, on treba da osvoji jednu zajednicu, bila to u pitanju politička, lokalna ili regionalna zajednica. Država će pomoći udelom od 60 do 40 posto, kao što se to čini za zgrade kulturnih institucija. Ono što je nedopustivo, to je da se jedan animator, čak pre nego što je dokazao svoje kvalitete, obraća državi govoreći: Ja imam odlične ideje, dajte mi novac! Na svaki način ova pomoć države treba da bude nezavisna od sistema subvencija koje se daju ovlašćenim pozorištima — kojima je, svima, potrebno mnogo više novca nego što ga sada imaju.

Ž. A. Dimon. — Ali mi ovde ne povezujemo ova dva problema.

Žak Uisman. — Hteo bih da dodam da bi eventualna pomoć države ovim mladim trupama trebalo da bude vremenski ograničena. One bi morale da dokažu svoje kvalitete.

Prvenstvo Valoniji

Rober Stefan. — Po mom mišljenju, javne vlasti treba da u najvećoj meri pomognu zanimljive inicijative. Ali ako se govori o prvenstvu, ja bih se vratio na čvorno pitanje ovog razgovora: treba, pre svega, osigurati kulturno oživljavanje pokrajine koja je na tom planu zanemarena — Valonija.

Klod Etjen. — Problem prvenstva treba da bude povezan sa budžetskim mogućnostima; svako je toga svestan. Zato ja ne vidim po čemu pitanje podržavanja jednog mladog animatora može da stvori teške budžetske probleme. Nisu u pitanju milioni. Dovoljno je da ministar za kulturu doda jednu stavku od 100.000 do 200.000 franaka. Budimo oprezni prema toj opasnosti od skleroze! Ako se otkrije neki animator, treba ga pomoći.

Šarl Berten. — Zašto u korist novih animatora usvajati pravila različita od onih koja su važila za prihvatanje ovlašćenih pozorišta? Verujem da u pogledu mladih animatora imamo nečistu savest od koje se treba čuvati.

Rober Ruso. — Sve je pitanje mere. Ne možemo postavljati iste zahteve i mladim animatorima i velikim trupama. Naravno, treba najpre proveriti kretanje hodajući. Ali ne dopustimo da nam ljudi od vrednosti beže u inostranstvo ili da se obeshrabre.

Rober Stefan. — Pogledajte Deboša! On je Belgijanac, iz Namira. Ali, on izvrsno obavlja posao na periferiji Pariza i svi to znamo. A to je šteta!

Konzervativne reakcije

Ž. A. Dimon. — Imam utisak, slušajući vaše razne primedbe, da konzervativno reagujete i da hoćete da država postupa sa više nepoverenja i strogosti prema pozorišnim animatorima nego prema piscima, na primer. Država odobrava stipendije mladim piscima koji su napisali svoje prvo delo, ali koji još nisu dali svoju punu meru. Druga primedba: publika briselskih pozorišta je obrazovana publika. Moglo bi se čak reći da svako od ovih pozorišta ima svoju publiku i da je retko da jedan gledalac pređe iz jednog pozorišta u drugo. Vi za to niste odgovorni, ali ovim sistemom mi nećemo moći da vodimo kulturnu politiku koja obuhvata masu briselskog stanovništva. Zato, zar nije dužnost države da pomogne inicijative koje se javе sponzantano, uz podršku neke lokalne vlasti? Pomoć će se davati iz posebnog budžeta čiji iznos neće biti suviše veliki. Država će davati mladom animatoru skoro polovinu onoga što odobrava mladom piscu da bi ovom omogućila da radi na svom delu tokom jedne godine. Samo po sebi se razume da je, ako ovaj mladi animator promaši, stvar gotova. Ali ako uspe, to će biti izvrsno!

Rober Stefan. — Da li je ikad data pomoć nekome ko nikad nije stvorio neku predstavu?

Ž. A. Dimon. - Na to bi trebalo ozbiljno pomisljati!

Šarl Berten. — Ja sam protiv toga. To je isto toliko apsurdno koliko i pomoć nekom »piscu« koji nikad ništa nije napisao! Osnovno je da jedan pozorišni animator najpre dâ dokaza o svojoj vokaciji i svom talentu. Treba nagrađivati delo, a ne namere...

Briselsko predgrađe kao Seren

Ž. A. Dimon. — Samo po sebi se razume da će postojeća pozorišta, pošto su se već afirmisala i gostovala van Brisela, imati prednost, jer je Brisel već znatno opskrbljen. Ali ja mislim da se neke komune briselskog područja mogu pomalo posmatrati kao Seren ili La Luvier.

Šarl Berten. — Sen Žil je na pet minuta tramvajem od centra.

Ž. A. Dimon. — Tako rezonuje buržoazija koja silazi u grad i odlazi u pozorište. Međutim, problem stanovništva ovih komuna je potpuno različit. U Sen Žilu nema nijednog na hiljadu stanovnika koji ide u pozorište. To je ta publika do koje treba stići. To je ta čuvena »nepubliku«.

Klod Etjen. — Ja mislim da publika ide ka repertoaru koji je za nju napravljen. Stoga publiku periferije ili »nepubliku« možemo da privučemo samo drugačijim repertoarom. Kojim repertoarom?

Ž. A. Dimon. Kad su u pitanju kulturni centri, ma gde oni bili, ne treba misliti samo na pozorište. Neophodno je kulturno oživljavanje »svih azimuta«! Jedan centar za kulturu ne može da bude mesto gde će samo prolaziti pozorišne trupe; on treba da izazove razna mišljenja, da bude mesto kulturnog buđenja, kulturnih sporova.

Rober Ruso. — Kultura nije samo potrošnja.

Pomoć i repertoar

Žak Uisman. — Decentralizacija pozorišta zavisi od jednog pitanja, koje mi zbog sramežljivosti ili zamora još nismo pomenuli: materijalna pomoć. Nema decentralizacije ako se ne odluči da se učini ono što je učinjeno u zemljama u kojima je kulturna akcija uspela. Svi problemi zavise od tog pitanja. Publika: to je u velikoj meri pitanje novca, ulaznice su suviše skupe da bi privukle široku publiku. Glumci: zbog nedovoljno novca nema sredstava ni da se angažuju glumci ni da se održavaju škole, jer nema dovoljno mesta za zapošljavanje. Životni standard koji mi predlažemo glumcu je potpuno nedovoljan. Kad bi glumački poziv bio privlačniji, bilo bi više kandidata, i to školovanih, i problem decentralizacije bi se sam od sebe rešio. Treba prihvatiti sledeće shvatanje: pozorište je večerina škola za širenje kulture. Za ovu školu potrebni su učitelji, a to su glumci. Da bi se imalo više učitelja, treba uložiti više materijalnih sredstava.

Da li »sindikalna publika« više voli bulevarsko pozorište?

Dva pitanja su ovlaš pomenuta: repertoar i globalno finansiranje kulture. Možemo se na njih vratiti.

Rober Stefan. — Hteo bih da navedem jedan običan primer na eksperimentalnom planu: rad Pozorišta zajednice, u Serenu, koje igra u kafanskim dvoranama ili u sindikalnim prostorijama. Ono daje tekstove koji su pisani za datu priliku i koji treba da zanimaju publiku, a na osnovu skice inspirisane preokupacijama te publike. To mi izgleda kao nov i umesan način da se repertoar prikaže u očigledno ograničenom okviru.

Rober Ruso. — Iz ličnog iskustva ja sam malo nepoverljiv. U Palati umetnosti u Šarlroa organizovane su predstave sa ciljem »unapređenja« kulture i to u saradnji sa sindikatima; pokušali smo da damo komade koji navode publiku da razmišlja o svojim problemima. Međutim, ja sam utvrdio da su ti komadi najlošije primani. Ta »sindikalna publika« više voli bulevarsko pozorište. Kad dajemo, na primer, neki Veskerov komad. ljudi se protive i govore da »to nije pozorište«.

Rober Stefan. — Upravo interesovanje te publike treba probuditi. Ova publika još nije senzibilizirana. nije »obrazovana« u tradicionalnom smislu reči.

Ž. P. Rej. — Šteta je što ovde nije prisutno po pet gledalaca iz svakog pozorišta.

Rober Ruso. — Da, ali s vremena na vreme treba znati podstaći gledaoce.

Šta je to narodno pozorište?

Zak Uisman. — Ja verujem u narodno pozorište. Ali ga treba definisati. Ja mislim da je jedno pozorište narodno kad dvorane primaju ljude čiji roditelji nisu išli u pozorište. Takva publika je svakim danom sve šira. Ali treba polaziti od onoga što postoji i ne pokušavati da kulturu brutalno dovlačimo velikim kamionima. Širenje publike se ostvaruje širenjem one publike koja postoji u školskim akcijama, akcijama među studentima i vrlo postupnim akcijama među sindikalnim članstvom. Ali se ova akcija ne meri brojem nekvalifikovanih radnika koje smo doveli u dvorane. Sve ne može da se postigne odjednom i to ne ide tako brzo kao što bi to teoretičari hteli.

Šarl Zosen. — Imam osećanje da prilikom goštanja u malim mestima obuhvatamo narodnu

publiku koja je mnogo brojnija i da »pozorišne dane« pre treba organizovati u malim mestima nego u Briselu ili Liježu, gde nesumnjivo postoji jedan vid zasićenosti. U decentralizaciji mi smo počeli u malim dvoranama i videli smo kako se ta publika iz godine u godinu uvećava dok je mogao da joj se prikaže drugi repertoar.

Zak Uisman. — »Pozorišni dani« u malim gradovima? To je upravo razlog za postojanje domova kulture koje predviđa plan Vinji!

Sarl Zosen. — Hoće li svi domovi kulture imati pozorišnu trupu, mogućnost stvaranja?

Z. A. Dimon. — Mogućnost animiranja, a ne pozorišnog stvaranja. Ja sam govorio o pozorištima u velikim gradovima.

Z. P. Rej. — Šta da kažem za repertoar? Činjenica je da smo u »Galerijama« kao i u drugim pozorištima, nesumnjivo, osetno povećali broj naših pretplatnika. Ne zna se uvek zašto. Da li zato što im je ponuđen repertoar koji su želeli? To je moguće.

Prava obrazovane publike

Klod Etjen. — Večeras smo govorili o dve stvari: o osvajanju publike i »nepublike«, s jedne strane, i o eksperimentalnom pozorištu, s druge strane. Za mene to nisu jedina dva oblika pozorišta. Mislim da takođe postoji još jedno pozorište koje bih nazvao »intelektualnim pozorištem«, jedno pozorište koje se, na žalost, obraća samo obrazovanoj publici. Mislim da nismo dovoljno govorili o potrebi održavanja jedne tradicije, jednog stila, inteligencije koja nije nužno »repertoarska«. Tom Stopard, na primer, ne spada ni tamo ni ovamo. I ja ne govorim ni o Pirandelu ni o Kamiju. I obrazovana publika ima pravo na svoje zadovoljstvo, na kvalitet koji joj odgovara, što ne znači da druga dva oblika pozorišta ne predstavljaju dobar kvalitet. Treba se čuvati jedne vrste demagogije...

Z. A. Dimon. — Što se tiče repertoara, publika je u stalnoj evoluciji. Postoji ipak određen napredak. Mi treba da predvidimo za »nepubliku« repertoar koji ne pojačava pozivanje na »klasičnu« kulturu. To je slučaj sa izvesnim velikim komadima eksperimentalnog pozorišta koji mogu da imaju uticaja na tu »nepubliku«. To pozivanje na klasičnu kulturu predstavlja smetnju.

Zak Uisman. — Ovo, sve u svemu, znači »dole. Kopo!«³⁾ Mi smo proživeli dug period u kome

³⁾ Zak Kopo, francuski glumac i pozorišni animator (1879—1950); on je obnovio, u pozorištu Vije-Kolombije, dramsku tehniku i režiju (prim. prev.).

je suština repertoara živela na jednoj ideji: klasični komadi su savremeni u onoj meri u kojoj su predstavljeni na moderan način, u kojoj se ponovo otkriva pozorište prošlosti. A sada je opšti pokret da se nađe repertoar koji je odraz sadašnjeg vremena. To znači povratak mnogo zdravijim pojmovima o pozorišnom repertoaru.

Odgovornosti pokrajina i opština

Ž. A. Dimon. — Od mene se traži da dam finansijski zaključak. Mi živimo u zemlji u kojoj Ministarstvo za kulturu ne raspolaže onim budžetom koji bi trebalo da ima u zavisnosti od potreba za tim budžetom. Pravili smo poređenja sa drugim zemljama, naročito sa Nemačkom, i ja ću se zadržati na tom primeru. Samo država je obavezna da ima svoju politiku. U našoj zemlji, podređene vlasti — gradovi i pokrajine — ne čine ono što čine u Nemačkoj. Nemačka pozorišta su opštinska pozorišta. U Belgiji sve ili skoro sve leži na državi. Pokrajine čine malo, a opštine još manje. One bi morale da preuzmu svoje odgovornosti, jer se govori o kulturnoj politici. Ministarstvo unutrašnjih poslova smatra da su troškovi za kulturu pomoćni, dopunski troškovi. Prema tome, sâm sistem je pogrešan.

Rober Ruso. — I kad imaju dobru volju, opštine ne mogu ništa da učine.

Ž. A. Dimon. — Očigledno. Potrebna je zakonska reforma koja obavezuje pokrajine i opštine da imaju svoju kulturnu politiku, da izvestan procenat određen po stanovniku posvete troškovima za kulturu. Od tog trenutka ostvariće se puna kulturna autonomija. Problem budžetskog partiteta više se neće ni postavljati. Samo po sebi je razumljivo da će dve kulturne zajednice imati isti budžet na nacionalnom planu, a da će na lokalnom planu — pokrajine i komune — biti autonomije i da će zakon broja imati izvestan značaj. Tako bismo mogli da rešimo dosta problema. A mi, očigledno, imamo isuviše malo novca u Ministarstvu za kulturu.

Rober Stefan. — To dokazuje da je kulturni razvoj deo opšteg razvoja, ekonomskog i društvenog, i da je kulturna decentralizacija vezana za decentralizaciju na drugim planovima, naročito na fiskalnom, pošto će biti potrebno da se pokrajinama i opštinama daju dopunska sredstva.

Da sam ja ministar...

Poslednje pitanje: da ste vi ministar za francusku kulturu, koja bi bila prva mera koju biste preduzeli?

Šarl Zosen. — Proširenje kredita za sadašnje strukture, ujedno predviđajući pomoć i drugim pozorištima, u okviru eksperimentalnog pozorišta, na primer.

Šarl Berten. — Pokušao bih da ubedim svoje kolege iz vlade da je unapređenje naše kulture cilj isto toliko značajan kao i unapređenje naše privrede...

Klod Etjen. — Predložio bih da se studiozno prouči finansijski položaj svakog pozorišta koje dobija pomoć i da se sanira položaj onih koja to zaslužuju. Ništa neće biti rešeno ako vlada ne pokloni pažnju ovom pitanju.

Zak Uisman. — Po meni, problem decentralizacije tiče se naročito ministra unutrašnjih poslova, jer on kontroliše budžet pokrajina i opština. Procenat troškova za kulturu ovih podređenih vlasti trebalo bi da bude stalan, s tim da se progresivno povećava. Počev od ovog trenutka vide-lo bi se kako se situacija brzo poboljšava.

Ž. P. Rej. — Da sam ja ministar, pokušao bih da maksimalno saniram tržište. Još ima suviše vrtloga. Treba uvesti red u ono što postoji.

Rober Ruso. — Ja bih se dogovorio sa ministrom za flamansku kulturu da damo ostavku da bismo protestovali protiv ravnodušnosti naših kolega prema kulturi!

Rober Stefan. — Učinio bih sve da se shvati da je problem kulture vezan za skup problema decentralizacije i dao bih apsolutnu finansijsku prednost za dva dramska kulturna centra, u Šarlroa i u Liježu.

Ž. A. Dimon. — A ja, da sam ministar za francusku kulturu, najhitnije bih promenio šefa Kabineta!

(Prevela DOBRINKA HADŽI-SLAVKOVIĆ)